

Розділ X Злочини проти довкілля

§ 1. Поняття і види злочинів проти довкілля

Природа є зовнішнім середовищем людини. Це сукупність різно-манітних умов, які становлять матеріальну основу, сферу існування людства, що є водночас джерелом життя людини, її благополуччя та прогресу.

Усі природні багатства — «земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони — згідно з Конституцією України (ст. 13) — є об'єктами права власності Українського народу». Стаття 66 Конституції України зобов'язує кожного громадянина не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки.

Охорона довкілля є однією з найважливіших функцій держави. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за най-більш суспільно небезпечні правопорушення у сфері охорони довкілля.

Злочини проти довкілля мають своїм родовим об'єктом суспільні відносини щодо охорони довкілля, збереження у природній багатоманітності, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, охорони нормального екологічного стану біосфери.

За своїм безпосереднім об'єктом усі злочини проти довкілля можуть бути поділені на: 1) злочини проти екологічної безпеки (статті 236, 237, 238 і 253 КК); 2) злочини у сфері землекористування, охорони надр, атмосферного повітря (статті 239, 240, 241 і 254 КК); 3) злочини у сфері охорони водних ресурсів (статті 242, 243 і 244 КК); 4) злочини у

сфері лісокористування, захисту рослинного і тваринно-го світу (статті 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251 і 252 КК).

§ 2. Злочини проти екологічної безпеки

Порушення правил екологічної безпеки (ст. 236 КК). Об'єктивна сторона цього злочину виявляється в порушенні (дії або бездіяльності) порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки під час проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, спо-руд, пересувних засобів та інших об'єктів. Правила проведення такої експертизи встановлені Законом України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 р.

Обов'язковою ознакою об'єктивної сторони злочину є наявність наслідків — загибелі людей, екологічного забруднення значних тери-торій або настання інших тяжких наслідків.

Загибель людей — це смерть хоча б однієї людини^[1] на час учинен-ня порушення правил екологічної безпеки чи після такого, але в при-чинному зв'язку з ним.

Під екологічним забрудненням необхідно розуміти істотне погір-шення екологічного стану внаслідок значного запилення, задимлення, викидів радіоактивних, хімічних, бактеріологічних та інших речовин, що становлять небезпеку для людини, довкілля, матеріальних ціннос-тей тощо^[2].

Під іншими тяжкими наслідками слід розуміти загибель чи масове захворювання людей; істотне погіршення екологічного стану в тому чи іншому регіоні (місцевості); зникнення, масову загибель чи тяжкі захворювання об'єктів тваринного і рослинного світу; неможливість відтворити протягом тривалого часу ті чи інші природні об'єкти або використовувати природні ресурси в певному регіоні; генетичне пере-творення тих чи інших природних об'єктів; заподіяння матеріальної шкоди в особливо великих розмірах тощо^[3].

Розділ X Злочини проти довкілля

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується складною (подвійною) формою вини: щодо дії (бездіяльності) — умисел або необережність, щодо наслідків — тільки необережність.

Суб'єкт злочину — службова особа, відповідальна за проведення екологічної експертизи, а так само за порушення вказаних правил про-ектування, будівництва, експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів.

Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК). Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в ухиленні від проведення або неналежному проведенні на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, дезактиваційних чи інших відновлювальних заходів щодо ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення.

Під ухиленням тут слід розуміти бездіяльність, тобто пряме невиконання (ухилення від виконання) особою дій, необхідних для ліквідації або усунення екологічного забруднення. Неналежне проведення необхідних дій для ліквідації або усунення наслідків екологічного забруднення на певній території означає, що особа хоч і діє в межах своїх службових обов'язків, але виконує їх неналежним чином, тобто всупереч правилам та інтересам роботи (посадових обов'язків).

Об'єктивна сторона цього злочину передбачає наслідки у вигляді загибелі людей або інші тяжкі наслідки.

Інші тяжкі наслідки — це істотне погіршення стану довкілля або стану рослинного і тваринного світу на визначеній забрудненій території, що загрожує екологічною катастрофою, спричиняє значні збитки, захворювання або масову загибель тварин, птахів, рибних запасів тощо.

Суб'єктивна сторона злочину така сама, як і за ст. 236 КК.

Суб'єкт злочину — службова особа, на яку покладені обов'язки щодо ліквідації та усунення екологічного забруднення.

Приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК). Предметом цього злочину виступають відомості про стан захворюваності населення; екологічний, у тому числі радіаційний, стан.

Збирання й обробка цих відомостей покладені на Державну екологічну інспекцію.

Об'єктивна сторона злочину полягає у приховуванні або умисно-му перекрученні службовою особою відомостей про екологічний, у тому числі радіаційний, стан у районах з підвищеною екологічною небезпекою, а також про стан захворюваності населення. Перекручення — це повідомлення в офіційних документах завідомо недостовірних відомостей (інформації, подання документів тощо) такого характеру. Відомості ці стосуються екологічного, у тому числі радіаційного, стану, який пов'язаний із забрудненням земель, водних ресурсів, атмосферного повітря, харчових продуктів і продовольчої сировини і такий, що негативно впливає на здоров'я людей, рослинний та тваринний світ, а також стану захворюваності населення.

Злочин вважається закінченим при вчиненні хоча б однієї з указаних дій.

Суб'єктивна сторона злочину — прямий умисел.

Суб'єкт злочину — службова особа, відповідальна за відомості про екологічний стан та захворюваність населення.

Частина 2 ст. 238 КК передбачає відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно або в місцевості, оголошеній зоною надзвичайної екологічної ситуації, або такі, що спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

Проектування чи експлуатація споруд без систем захисту довкілля (ст. 253 КК). Об'єктивна сторона цього злочину характеризується розробленням і задачею проєкта, іншої аналогічної документації замовнику службовою чи спеціально уповноваженою особою без обов'язкових інженерних систем захисту довкілля або введення (прийом) в експлуатацію споруд без такого захисту, якщо вони створили небезпеку тяжких технологічних аварій або екологічних катастроф, загибелі чи масового захворювання населення, або інших тяжких наслідків (наприклад, затоплення населеного пункту, зруйнування споруд, забруднення природного об'єкта тощо).

Суб'єктивна сторона злочину така сама, як і у злочині, передбаченому ст. 236 КК.

Суб'єкт злочину — службова або спеціально уповноважена особа — розробник або здавальник проєкту чи іншої аналогічної документації замовнику.

Розділ X Злочини проти довкілля

Частина 2 ст. 253 КК передбачає відповідальність за ті самі дії, якщо вони спричинили наслідки, передбачені ч. 1 цієї статті.

§ 3. Злочини у сфері землекористування, охорони надр, атмосферного повітря

Забруднення або псування земель (ст. 239 КК). З об'єктивної сторони цей злочин проявляється в забрудненні або псуванні земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Під забрудненням розуміється ввезення в (на) ґрунт речовин у вигляді різних шкідливих відходів (отрухохімікатів, хімічних і радіоактивних речовин) тощо.

Псування землі — це незаконне зняття родючого шару ґрунту і ґрунтового покриву, що призвело до його непридатного стану (неможливості використання згідно з цільовим призначенням), або безконтрольне використання такого шару (покриву), розробка корисних копалин при проведенні геологорозвідувальних, будівельних та інших робіт, заболочування земель на значній території тощо.

Злочин вимагає настання наслідків у вигляді створення небезпеки для життя, здоров'я людей чи довкілля.

Суб'єктивна сторона цього злочину така сама, як і у злочині, передбаченому ст. 236 КК.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа.

Частина 2 ст. 239 КК передбачає відповідальність за ті самі діяння, що спричинили загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки⁶

Порушення правил освоєння надр (ст. 240 КК). Предметом цього злочину є надра і корисні копалини, крім загальнопошукових.

Надра — це верхня частина земної кори, що розташована під поверхнею суходолу та дном водних, у межах державних кордонів, і простягається до глибин, доступних для її експлуатації розробки. До корисних копалин належать горючі речовини (нафта, природний газ, металургійні газ, кокс, сланці) і благородні метали (золото, платина, срібло), сировина для металургії, а також концентрати, сировина та інші загальнопромислового значення копалини.

Об'єктивна сторона цього злочину проявляється в порушенні встановлених правил освоєння надр або в незаконному видобуванні корисних копалин.

Порушення встановлених правил освоєння надр може полягати в недотриманні строків видобування, місця, розміру і виїмки копалин та інших умов і правил, що забезпечують безпеку людей та видобування.

Незаконне видобування корисних копалин, крім загальнопошукових (лісок, графіт, глини, галечник та ін.), — це їх видобування без відповідного дозволу.

Об'єктивна сторона злочину — умисел і небрежність.

Суб'єкт злочину — будь-яка особа, як приватна, так і службова.

У частині 2 ст. 240 КК передбачене вчинення цього злочину на територіях та об'єктах природо-заповідного фонду або почасти, або якщо він спричинив загибель людей, їх масове захворювання або інші тяжкі наслідки¹⁰

¹⁰ Указом Президента України № 200/003 від 10 лютого 2000 року затверджено в редакції Закону № 2197-VI від 11 лютого 2003 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо кримінальної відповідальності за порушення правил освоєння надр».

Використання інженерних систем для виведення з ладу функцій систем, що забезпечують безпеку транспортних засобів, з метою завдання шкоди.

Завдання шкоди інженерним системам або програмному забезпеченню, що забезпечують безпеку транспортних засобів, з метою завдання шкоди.

Цифрові злочини проти інженерних систем.

Цифрові злочини проти інженерних систем.

Використання інженерних систем для завдання шкоди інженерним системам, що забезпечують безпеку транспортних засобів.

Використання інженерних систем для завдання шкоди інженерним системам, що забезпечують безпеку транспортних засобів.

Використання інженерних систем для завдання шкоди інженерним системам, що забезпечують безпеку транспортних засобів.

Використання інженерних систем для завдання шкоди інженерним системам, що забезпечують безпеку транспортних засобів.

Використання інженерних систем для завдання шкоди інженерним системам, що забезпечують безпеку транспортних засобів.

Цифрові злочини проти інженерних систем.

Використання інженерних систем для завдання шкоди інженерним системам, що забезпечують безпеку транспортних засобів.

Важко сказати, чи насправді існують злочини проти довкілля, чи це лише юридична конструкція, що виникла внаслідок збільшення екологічних проблем. З іншого боку, можна сказати, що злочини проти довкілля є злочинами проти суспільства, оскільки вони завдають шкоди здоров'ю людей та навколишньому середовищу.
